

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์คนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด” ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ 4 ประเด็น คือ บริบทที่เกี่ยวข้องกับหนังตะลุงจังหวัดตราด ประวัติชีวิตและผลงานของนายหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด วิเคราะห์กระบวนการ รูปแบบการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด และวิเคราะห์คนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด ดังนั้นในการสรุปผลการดำเนินงานวิจัย จึงสรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

5.1 บริบทที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์คนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราดนี้ ทำการศึกษาประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ส่วน โดยแต่ละส่วนสรุปประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

5.1.1 ประวัติจังหวัดตราด

จังหวัดตราดมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน เมื่อครั้งอดีตเป็นหัวเมืองชายทะเลที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นจังหวัดชายแดนที่มีศักยภาพในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพันธุ์ธัญญาหารและภูมิประเทศที่สวยงาม ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลให้เกิดการหลงใหลทางวัฒนธรรม ที่พบได้จากเรื่องราวของประวัติศาสตร์ความเป็นมาทั้งลักษณะนิสัย สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ประชาชนในจังหวัดตราดมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เป็นผู้ที่มิ้น้ำใจโอบอ้อมอารี ขยันหมั่นเพียร มีเมตตาธรรม มีความศรัทธายึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม

5.1.2 การแสดงพื้นบ้านในจังหวัดตราด

การแสดงพื้นบ้านจังหวัดตราด มีการสืบทอดต่อกันมาจากอดีตจวบจนปัจจุบัน ชาวตราดมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และสามารถปรับตัวได้กับทุกวัฒนธรรมที่เผยแพร่เข้ามาและยังสามารถปรับเปลี่ยนและประยุกต์ให้เข้ากับสังคมท้องถิ่นได้อย่างลงตัว โดยมีการพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ก็ยังมีเอกลักษณ์เฉพาะของชาวตราดไว้อย่างชัดเจน มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อ ความเคารพนับถือ ความศรัทธา ทั้งยังเป็นการร้องเล่นกันเพื่อความบันเทิง สนุกสนาน ในเทศกาล งานบุญต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน ชุมชน หน่วยงานของรัฐ ซึ่งชาวตราดมีค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เห็นได้จากการร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมทางสังคมที่แสดงออกทางวัฒนธรรม การแสดงพื้นบ้านจังหวัดตราดที่ยังคงสืบทอดและพบว่า

แสดงกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้แก่ เกิดเท็งหรือเท็งบองกลองยาว เพลงขอทาน รำสวด ละครชาตรี หรือเท่งตุ๊ก ลีเก ลำตัดและหนังตะลุง

5.1.3 ประวัติและวิวัฒนาการของหนังตะลุงจังหวัดตราด

หนังตะลุง เป็นมหรสพเก่าแก่และได้รับความนิยมต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน ประวัติและวิวัฒนาการของหนังตะลุงจังหวัดตราด พบว่าได้รับการเผยแพร่มาจากภาคใต้ของประเทศไทย โดยการติดต่อค้าขายทางเรือเนื่องมาจากในสมัยก่อนการคมนาคมทางบกยังไม่สะดวก จึงนิยมเดินทางติดต่อกันทางทะเล ชาวภาคใต้มักจะเดินทางทางทะเลมาแสวงโชคและทำมาหากินในท้องที่จังหวัดตราดอยู่เสมอ นักแสวงโชคจากทางภาคใต้นี้ ชื่อนายศรีแก้ว ซึ่งเป็นครูหนังตะลุงของจังหวัดทางภาคใต้ ได้เดินทางมาแสดงหนังตะลุงที่จังหวัดตราด ซึ่งได้มีการพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน เช่น รูปแบบการแสดง โอกาสที่แสดง ตัวหนัง เนื้อเรื่อง ภาษา คนตรี ที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวตราดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.1.4 คณะหนังตะลุงในจังหวัดตราดปัจจุบัน

ปัจจุบันคณะหนังตะลุงในจังหวัดตราดพบว่ามีคณะหนังตะลุงที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ยึดอยู่จำนวน 4 คณะด้วยกันคือ

1. คณะของคุณครู โสณ นุดสมบัติ บ้านหนองโพรง ตำบลหนองโสน ใช้ชื่อคณะสองพี่น้องสมบัติสร้างบริการ
2. คณะของคุณครูเฟื่อง ใจเที่ยง บ้านหินโคก ตำบลหนองโสน ใช้ชื่อคณะรักษ์ตะลุง
3. คณะของคุณครูคำนึ่ง สร้อยแสง บ้านหินคาย ตำบลบางปัด ใช้ชื่อคณะศิษย์สร้อยแสง
4. คณะครูอำไพ สายสังข์ บ้านท่าโสม อำเภอเขาสมิง

5.1.5 โอกาสในการเล่นหนังตะลุงจังหวัดตราด

โอกาสในการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดตราดจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. งานบ้าน เช่น งานแก้บน งานบวชนาค งานศพ งานทำบุญบ้าน ไม่เล่นในงานแต่งงานโดยเด็ดขาด
2. งานวัด เช่น งานทอดกฐิน งานฝังลูกนิมิต งานเทศกาลต่าง ๆ
3. งานเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมร่วมกับหน่วยของทางราชการ

5.1.6 วรรณคดีที่นิยมนำมาแสดงหนังตะลุงของจังหวัดตราด

วรรณคดีที่นิยมนำมาแสดงแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ประเภทวรรณคดีชั้นสูง 2. เป็นวรรณคดีพื้นบ้าน 3. ประเภทสร้างสรรค์ชิ้นใหม่

5.2 ประวัติชีวิตและผลงานของนายหนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ จังหวัดตราด

ครูอำไพ สายสังข์ เกิดเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2489 ที่ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดท่าโสม ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด ครูอำไพ สายสังข์เป็นชาวดราดโดยกำเนิด ปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรกรคือทำสวนยางและไร่สับปะรด ด้วยความขยันหมั่นเพียรใฝ่หาความรู้ทางอาชีพเกษตรกร ทั้งยังเป็นผู้ที่มีความช่างสังเกตและศึกษาทดลองถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวสวนทุเรียนที่ประสบปัญหาโรคเชื้อรา จนสามารถค้นพบยารักษาต้นทุเรียนจนได้รับรางวัลเพชรน้ำหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ผลิตยาสมุนไพรจากหัวกลอยเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ

ครูอำไพ สายสังข์ เป็นผู้ที่ความสามารถเฉพาะตัวและมีพรสวรรค์ทางด้านศิลปะ โดย การเป็นนักดนตรีไทยในวงมโหรีของหมู่บ้านในตำแหน่งมือซอด้วงประจำวง ทั้งยังเป็นมือกลองยาวที่หาตัวจับยากอีกด้วย และด้วยใจรักผนวกกับความสามารถเฉพาะตัวครูได้รับฉายา “ราชาหนังตะลุง” จากชาวมุขชนบ้านท่าโสม เป็นที่รู้จักของผู้คนอย่างกว้างขวาง ด้วยความรู้ความสามารถได้รับเชิญให้ไปเป็นนายหนังร่วมแสดงกับคณะอื่น ๆ อยู่เป็นระยะ ๆ เช่น คณะของ ครูเปลื้อง สร้อยแสง บ้านอ่างกระป่อง คณะของครูโสณ นุดสมบัติ ต่อมาได้ก่อตั้งคณะหนังตะลุงชื่อ “คณะท่าโสมอนุรักษ์มรดกไทย” โดยได้รับคำแนะนำจากพระครูวิมลโสมนันท์ เจ้าอาวาสวัดท่าโสม เจ้าคณะตำบลท่าโสม ได้เป็นบุคคลสำคัญที่ได้ทำหน้าที่สืบทอดศิลปวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านของจังหวัดตราด โดยเป็นคณะกรรมการและผู้นำเผยแพร่ศิลปะการแสดงหนังตะลุงตามโครงการของศูนย์บูรณาการทางวัฒนธรรมสายใยชุมชนท่าโสม ตั้งอยู่ที่วัดท่าโสม ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด และได้ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของทางราชการเพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของหนังตะลุงจังหวัดตราด ทั้งด้านการแสดงและการเผยแพร่ในงานที่สำคัญ ๆ ปัจจุบันยังคงทำหน้าที่สืบสานศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้อย่างแน่วแน่

5.3 วิเคราะห์กระบวนการ รูปแบบการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ จังหวัดตราด

จากการศึกษาองค์ประกอบการตั้งโรงหนังตะลุงของคณะครูอำไพ สายสังข์ นั้นมีข้อกำหนดธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามโบราณความเชื่อ คือไม่หันหน้าจอไปในทิศทางที่บ้านตั้งอยู่ ด้วยความเชื่อว่าจะทำให้เจ้าของบ้านเกิดเพศภัยและไม่มีความสุขในครอบครัว ลักษณะการตั้งโรงหนังสร้างชิ้นแบบง่าย ๆ มีการพัฒนาจากใช้ไม้ไผ่มาเป็นโครงเหล็กเพื่อความสะดวกในการขนย้าย จอหนังจึงด้วยผืนผ้าสีขาวด้านข้างของทั้ง 2 ฝั่งมีรูปตัวตลกประจำคณะและข้อความรณรงค์ด้านซ้ายและขวาข้อความ “รักในหลวงห่วงลูกหลาน ร่วมกันต้าน

ยาเสพติด” และ “ไม่มั่วเข้มไม่มั่วเพศป้องกันโรคเอดส์” ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากคณะอื่น หลังคามีลักษณะแบบเพิงหมาแหงน มุงด้วยผ้าใบที่มีสีเขียว

ก่อนจะทำการแสดงหนังตะลุงทุกครั้งจะทำการ “ไหว้ครู” ตามวิธีที่ครูหนังตะลุงโบราณได้ถ่ายทอดให้ต่อ ๆ กันมา ซึ่งครูอำเภอ สายสังข์ ได้รับสืบทอดมาจากครูเฉื่อย อุบเวช ซึ่งเป็นบทที่กล่าวรำลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ทุกท่าน เทพยดา ครูผู้สืบทอดการแสดงหนังตะลุงตามลำดับ เพื่อความเป็นสิริมงคลกับผู้แสดงทั้งยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ ส่งผลต่อผู้แสดงทำให้การแสดงหนังตะลุงเป็นไปอย่างราบรื่นและเป็นที่ยินชอบของผู้ชม ซึ่งกระบวนการนี้เป็นสิ่งที่นายหนังตะลุงทุกท่านได้ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเป็นอย่างมาก

ลำดับขั้นตอนการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ พบว่ายังคงรักษาแบบแผนขั้นตอนการแสดงตามแบบสมัยโบราณอยู่ หากมีการปรับพัฒนาการนำเสนอที่นำเอาการร้องเพลง การเล่นกลองยาว มาสอดแทรกกระหว่างการแสดงบ้างตามความประสงค์ของเจ้าภาพและผู้ชม ซึ่งประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ได้แก่ 1.ตั้งเครื่อง 2.ไหว้ครู 3.โหมโรง 4.เบิกหน้าพระ 5.จับลิงหัวคำ 6.กาศหน้าบท 7.ออกเสนาบอกเรื่อง 8.เริ่มเดินเรื่อง 9.จบการแสดง

หนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ เป็นคณะหนังตะลุงที่ได้รับการสืบทอดจากครูหนังตะลุงรุ่นสู่รุ่น โดยมีขนบธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาอย่างเหนียวแน่นซึ่งในพิธีไหว้ครูก่อนการแสดงทุกครั้งต้องเอ่ยถึงชื่อของครูหนังตะลุงตั้งแต่บุคคลแรกจนถึงบุคคลสุดท้ายจะขาดบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ได้ พบว่าการสืบทอดของหนังตะลุงคณะนี้ยาวนานถึง 8 รุ่น จากครูหนังตะลุงในเขตท้องที่ตำบลท่าโสม ที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงในความรู้ความสามารถตามลำดับ ได้แก่ ครูพ่วง ครูปู่ ครูเปี้ยก ครูเอียด ครูโย ครูชิต ครูเฉื่อย และครูอำเภอ สายสังข์

5.4 วิเคราะห์ดนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด

การวิเคราะห์ดนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด ทำการวิเคราะห์ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในการแสดงหนังตะลุงผลจากการวิเคราะห์สรุปแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

5.4.1 ฉันทลักษณ์ของกลอนที่นำมาร้องหนังตะลุง

ในการแสดงหนังตะลุง นายหนังเป็นผู้พากย์เจรจาและร้อง ตามลักษณะของการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดตราด ที่นิยมกันในท้องถิ่น ไม่มีการเขียนบทไว้สำหรับการแสดง แต่ได้นำเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้าน และวรรณคดีเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ พบว่ากลอนหรือคำประพันธ์ที่ใช้เป็นประเภท กาพย์ กลอน ได้แก่ กลอนแปด กลอนบทละคร กลอนหัวเดียว ซึ่งมีลักษณะของการใช้ที่ไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์มากนัก เนื่องจากนายหนังได้ขับร้องโดยใช้ปฏิภาณไหวพริบผูกเป็นกลอนในการดำเนินเรื่องในฉบับล้นที่เรียกว่า “มุดโต” และยังมีการสอดแทรก

มุขตลกขบขัน ในการร้องหนังตะลุง ซึ่งนายหนังจะต้องมีความรอบรู้และมีทักษะความสามารถ เป็นอย่างมาก

5.4.2 ลักษณะเสียงและกลวิธีการบรรเลงของเครื่องดนตรีในการแสดงหนังตะลุง

ลักษณะเสียงและกลวิธีการบรรเลงของเครื่องดนตรีในการแสดงหนังตะลุง มีลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นนั้น สามารถแสดงออกให้เห็นถึง วัฒนธรรมของชุมชนอย่างชัดเจน หนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราดมีการนำเครื่องดนตรี เข้ามาบรรเลงร่วมประกอบการแสดง 4 ชิ้นด้วยกัน คือ โทนหรือทับ กลองตุ๊ก ซอด้วง และฉิ่ง และมีลักษณะเสียงและกลวิธีการบรรเลงที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูหนังตะลุงในสมัยโบราณ ตามรูปแบบดั้งเดิมหากแต่เพียงมีความแตกต่างในกลวิธีลีลาการบรรเลงตามความสามารถเฉพาะตัวของนักดนตรีแต่ละชนิด

โทนหรือทับ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุดในการบรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุง เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำหน้าที่เป็นเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับ เป็นหลักคู่กับ กลองตุ๊ก มีความสัมพันธ์กับการเชิดตัวหนัง พบว่าลักษณะเสียงและกลวิธีการบรรเลงก็ยังคงเป็นไปในแนวทางเดียวกันหากจะมีความแตกต่างบ้างเรื่องกลวิธีลีลาในกระบวนการบรรเลง ด้วยความสามารถเฉพาะตัวของนักดนตรีที่จะทำเสียงให้เกิด “ลูกเล่น” ได้อย่างแพรวพราว มีลักษณะเสียงอยู่ 5 เสียง ได้แก่ เสียงจับ เสียงเท่ง เสียงดิง เสียงตะ และเสียงถืด

กลองตุ๊กหรือกลองชาตรี ทำหน้าที่กำกับจังหวะ บรรเลงคู่กับโทนหรือทับ ตีเพื่อการเข้าวง ในการบรรเลงเพลงทำหน้าที่เสริมจังหวะและล้อเลียนเสียงโทนหรือทับ บางครั้งยังมีการรับลูกโยน ลูกให้กันเพื่อเพิ่มความไพเราะให้กับท่วงทำนอง เสียงตุ๊งตุ๊ง..ตุ๊งตุ๊ง ตลุงตุ๊ง...ตุ๊งตุ๊ง

ซอด้วง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเป็นท่วงทำนองประกอบการแสดงหนังเพื่อเพิ่มอรรถรสให้การแสดงมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เสียงซอด้วงในการบรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุงนั้น ใช้การเทียบเสียงให้มีความเหมาะสมและสะดวกในการร้องของนายหนัง คือสายทุ้มเสียง “ที” สายเอกเสียง “ฟา”

ฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบจังหวะในการแสดงหนังตะลุง นอกจากนั้น ยังเป็นการเสริมจังหวะให้ฟังดูหนักแน่น มีอรรถรสมากขึ้น การบรรเลงฉิ่งโดยทั่วไป 2 ลักษณะ คือ การบรรเลงฉิ่งในอัตราจังหวะชั้นเดียว และการบรรเลงฉิ่งพิเศษ คือ เพลงเชิด

5.4.3 บทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุง

การแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด ได้มีการนำบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุง ซึ่งมีความสอดคล้องกับลักษณะวัฒนธรรมของชาวตราด ที่บ่งบอกถึงความเรียบง่ายและมีการประสมประสานเพื่อให้มีความสอดคล้องอย่างลงตัวในองค์ประกอบการแสดงหนังตะลุง โดยมีการนำเพลงไทยที่เป็นแบบแผนมาบรรเลงประกอบในช่วงขั้นตอนการโหมโรง

เพลงพื้นบ้าน เพลงปลุกใจ และเพลงลูกทุ่ง เพื่อสร้างบรรยากาศให้มีความสนุกสนานร่วมกับผู้แสดงและผู้ชมนั่นเอง

5.4.4 ลักษณะเฉพาะของดนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอไพ สายสังข์

การแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอไพ สายสังข์ มีลักษณะที่ยึดแบบแผนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ แต่แฝงไว้ซึ่งความเรียบง่าย สอดคล้องกับอุปนิสัยของชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน มีนิสัยใจคอโอบอ้อมอารี สามารถนำเอาวัฒนธรรมอื่นมาและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง พบว่ามีลักษณะเฉพาะของเครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุงอยู่ 4 ชิ้น ได้แก่

1. โทน เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่ดีให้จังหวะหลักสำหรับนายหนังที่จะเชิดตัวหนังตามบทบาทของตัวละครในเรื่องที่แสดง
2. กลองตุ๊ก ทำหน้าที่ตีสอดแทรกและบางครั้งยังมีการตีแบบรับ - ส่งกันระหว่างโทนและกลองตุ๊ก และตีรัวเพื่อเป็นการส่งสัญญาณแก่ผู้บรรเลงให้ทราบว่าจะเปลี่ยนเพลงหรือเปลี่ยนจังหวะ
3. ซอด้วง ทำหน้าที่ดำเนินทำนองและบรรเลงเพลงเพื่อให้เกิดอารมณ์ยิ่งขึ้น
4. ฉิ่ง ทำหน้าที่ตีควบคุมจังหวะหนัก - เบา

จากการวิเคราะห์เพลงที่บรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุงในชั้นตอนการโหมโรงทั้ง 12 เพลง ที่เรียกว่า “เพลง 12 ท่า” นั้น พบว่าหัวใจสำคัญของดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอไพ สายสังข์ นั้นอยู่ที่การบรรเลงโทนของเพลง 12 ท่า ให้ครบ 12 จังหวะหน้าทับ และนำซอด้วงซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทดำเนินทำนองมาใช้บรรเลงเพื่อให้ความสมบูรณ์ในองค์ประกอบของการแสดงหนังตะลุง เพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงที่มีลักษณะท่อนเดียว บรรเลงซ้ำหลาย ๆ เทียบ ทำนองเพลง 12 ท่า เพลงที่ 1 ใช้ระดับเสียงซวาและเสียงกลางแหบ เพลงที่ 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11 และ 12 มีการใช้ระดับเสียงกลางแหบ เพลงที่ 6 ใช้ระดับเสียงซวา การดำเนินจังหวะเป็นแบบอัตราจังหวะชั้นเดียว และจังหวะพิเศษแบบเพลงเชิดในเพลงที่ 9 และ 12

ดนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอไพ สายสังข์ จังหวัดตราด มีประเด็นที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา 4 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ฉันทลักษณ์ของคำกลอนที่นำมาร้องหนังตะลุง ลักษณะเสียงและกลวิธีการบรรเลงของเครื่องดนตรีในการแสดงหนังตะลุง บทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุง และลักษณะเฉพาะของดนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอไพ สายสังข์

การแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอไพ สายสังข์ มีลักษณะที่ยึดแบบแผนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ แต่แฝงไว้ซึ่งความเรียบง่าย สอดคล้องกับอุปนิสัยของชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพา

อาศัยกัน มีนิสัยใจคอโอบอ้อมอารี สามารถนำเอาวัฒนธรรมอื่นมาและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง เช่น มีการนำวัสดุในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุง เพลงที่บรรเลงก็มีการนำมาจากเพลงไทย เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น ดังที่กล่าวมา สามารถบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของของการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ จังหวัดตราด

ข้อเสนอแนะ

1. จากการวิเคราะห์ดนตรีในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ จังหวัดตราด แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานอันเป็นสิ่งจรรโลงใจที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจ สามารถบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในการวิเคราะห์ดนตรีในการแสดงหนังตะลุงของคณะอื่นในจังหวัดตราดย่อมมีข้อเหมือนหรือแตกต่างกันออกไป การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบย่อมทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

2. จากข้อมูลการวิจัยศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนังตะลุงของจังหวัดตราด พบว่ามีสิ่งที่ควรรวบรวมและศึกษาเพิ่มเติมให้ครอบคลุมทุกคณะเพื่อแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละคณะในจังหวัดตราด ซึ่งการศึกษาอย่างครอบคลุมย่อมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายขององค์ความรู้ในเชิงลึก

3. จากข้อมูลการวิเคราะห์องค์ประกอบในการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดตราด พบว่าในส่วนของกลวิธีการเชิดตัวหนังมีความน่าสนใจควรรวบรวมและศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นนี้ ซึ่งหากศึกษาอย่างลึกซึ้งถึงกลวิธีในการเชิดตามกระบวนท่าต่าง ๆ ทำให้เกิดองค์ความรู้ในศิลปะการแสดงแขนงนี้ได้อย่างครอบคลุม